

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ЧЕРНОВСЬКА ЛІЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 159.92.07:[378.6.013.77]

**ПСИХОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДІ
В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН СОЦІУМУ**

19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

РЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора психологічних наук

Київ – 2024

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля МОН України, кафедра практичної психології та соціальної роботи, м. Київ.

Науковий консультант:

доктор психологічних наук, професор
Завацька Наталія Євгенівна,
Східноукраїнський національний університет
ім. В. Даля, кафедра практичної психології та
соціальної роботи, завідувачка.

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, професор
Пілецька Любомира Сидорівна,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника,
кафедра соціальної психології, завідувачка;

доктор психологічних наук, професор
Ковальчук Зоряна Ярославівна,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
кафедра теоретичної психології Інституту управління,
психології та безпеки, завідувачка;

доктор психологічних наук, професор
Онуфрієва Ліана Анатоліївна,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка, кафедра загальної та практичної
психології, завідувачка.

Захист відбудеться «28» грудня 2024 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.051.11 Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України за адресою: 01042, м. Київ, вул. Іоанна Павла II, 17, ауд. 401.

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті університету <https://snu.edu.ua/index.php/science/spetsializovani-vcheni-rady-iz-zahystu-dysertatsij-d-29-051-11/> та у науково-технічній бібліотеці Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України за адресою: 01042, м. Київ, вул. Іоанна Павла II, 17.

Реферат розісланий «27» листопада 2024 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М. Побокіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах трансформаційних змін соціуму особливе місце серед ключових компетентностей сучасної молоді займає соціальна компетентність, що сприяє успішності молодої людини у провідних сферах життєдіяльності і проявляється у її взаємовідносинах з оточуючими, у швидкій соціальній адаптації, здійсненні ефективного соціального співробітництва, здоровому способі життя, відповідальності за своє сьогодні та майбутнє. Усвідомлюючи це, заклади освіти прагнуть до створення умов для розвитку соціальної компетентності молоді, а роботодавці, висуваючи однією з головних вимог до молодого фахівця володіння соціальною компетентністю, керуються тим, що коло його посадових обов'язків не обмежується предметом професійної діяльності, а включає широкий організаційний і соціальний контексти. Такі погляди наукової спільноти та стейкхолдерів знайшли відображення у новому поколінні державних освітніх стандартів, зокрема у визначенні складу загальнокультурних компетенцій молоді та її соціальної компетентності загалом.

Констатовано, що розвиток соціальної компетентності молоді є особливо затребуваним і виправданим у різних періодах юнацького віку, зокрема під час професійної підготовки, з погляду на те, що, по-перше, у цей період особистість отримує професію та соціогуманітарні знання, відбувається її професійна та загальнокультурна підготовка, особистісне зростання і, при цьому, створюється можливість їх органічного синтезу; по-друге, у цей період здійснюється процес інтенсивного світоглядного пошуку основних ціннісних орієнтирів, власного Я, вибудова особистої траєкторії життя, що виявляється особливо важливим в умовах трансформаційних змін соціуму.

Разом із тим, дослідники констатують прояви недостатньої підготовленості молоді до взаємодії з трансформаційним соціальним середовищем, невпевненості у власних силах і знижений рівень компетентності у вирішенні соціальних проблем, які виникають перед молоддю в умовах сучасного соціуму.

Встановлено, що у наукових та методичних публікаціях здебільшого йдеться не про одну соціальну компетенцію чи компетентність, а про соціальні компетенції/компетентності та їх види. Так, Рада Європи до ключових компетенцій відносить політичні та соціальні компетенції, пов'язані зі здатністю молоді брати на себе відповідальність, приймати участь у спільному прийнятті рішень, регулювати конфлікти ненасильницьким шляхом, брати участь у функціонуванні та покращенні демократичних інститутів тощо.

В останні роки з'явилися роботи, присвячені педагогічним проблемам формування соціальної компетентності учнівської молоді, у яких уточнюється поняття соціальної компетентності, обґрунтовуються педагогічні умови

формування соціальної компетентності неповнолітніх тощо, а феномен соціальної компетентності дедалі частіше розглядається як глобальна характеристика молодої людини, що є засобом соціальної адаптації та самореалізації в сучасних соціальних умовах. Підкреслюється, що сучасна молода людина має володіти як «hard skills», так й «soft skills», мати універсальні компетенції та компетентності, провідною з яких є саме соціальна компетентність. Разом із тим, питання психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді та підвищення його ефективності в період суспільних трансформацій залишаються поза увагою дослідників. Цим визначається необхідність ґрунтовного системного аналізу проблеми соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму та розробки концептуальних засад її вивчення у соціально-психологічному вимірі.

Ґрунтовний аналіз стану вивчення проблеми соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму підтверджує, що цей напрямок тільки починає оформлятися, а його комплексні теоретико-прикладні дослідження залишаються недостатньо розробленими, зокрема у соціально-психологічній парадигмі наукового знання.

Актуальність вирішення означеної проблематики, її складність, багатогранність та недостатнє розроблення теоретичних й практичних аспектів у спрямованості до умов сучасної освіти України, а також соціальна значущість, зумовили вибір теми дисертаційного дослідження *«Психологія соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження проведене згідно наукового плану ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» МОН України і відповідає комплексним науково-дослідним темам кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України «Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі», «Соціально-психологічні основи розвитку адаптаційного потенціалу особистості засобами інноваційних психотехнологій в умовах трансформаційних змін сучасного суспільства». Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 4 від 26 листопада 2021 р.).

Об'єкт дослідження – соціальна компетентність молоді.

Предмет дослідження – психологічні основи соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму.

Мета дослідження полягає у концептуальному визначенні психологічних основ соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму; розкритті змістовно-процесуальних засад побудови і реалізації програмно-цільового проекту психологічного забезпечення

оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретико-методологічний аналіз підходів до вивчення змісту, структури та функцій соціальної компетентності молоді у науковому просторі.

2. Здійснити концептуалізацію проблеми дослідження соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму.

3. Виявити показники соціальної компетентності молоді та провести їх диференціацію за структурними складовими цього конструкту у трансформаційному соціумі.

4. Визначити психологічну специфіку та рівні соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму.

5. Розкрити змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації програмно-цільового проєкту психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі.

6. Провести оцінку ефективності впровадження програмно-цільового проєкту психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму.

Теоретико-методологічну основу дослідження становили: принципи системно-інтегративного та синергетичного підходів у психології (І. Данилюк, Г. Костюк, С. Максименко, І. Пасічник та ін.); генетичний підхід до становлення особистості на різних вікових етапах (Н. Добровольська, З. Ковальчук, О. Литвиненко, С. Максименко, І. Пасічник та ін.); концептуальні положення системно-діяльнісного підходу (Н. Жигайло, А. Коваленко, І. Попович, Я. Раєвська, Н. Чепелева та ін.); постулати та принципи компетентнісного (С. Гарькавець, О. Лозова, О. Лосієвська, В. Моляко, Л. Онуфрієва, В. Рибалка та ін.) і процесуально-динамічного (В. Бочелюк, Т. Комар, Л. Пілецька, О. Сафін та ін.) підходів; концепції компетентнісного підходу в освітньому процесі сучасної вищої школи (І. Волженцева, Є. Гейко, О. Караман, В. Курило, К. Седих, М. Тоба, О. Чебикін та ін.); компетентнісна парадигма професійної діяльності (Н. Бібік, О. Лісовий, В. Турбан, В. Чернобровкіна, О. Шевяков та ін.); психологічні теорії і моделі самоорганізації особистості (О. Близкун, І. Гоян, Л. Калмикова, О. Лукашов та ін.); концепції соціально-психологічної взаємодії (Н. Завацька, Л. Карамушка, Л. Пілецька, О. Сорока, С. Цимбал та ін.) та самоактуалізації особистості (А. Маслоу, К. Роджерс та ін.); концептуальні підходи до: особливостей детермінації соціальної активності молоді (К. Андросович, О. Лісовий, Є. Рибалко, В. Скребець, В. Татенко, Т. Титаренко та ін.), вивчення проблем вікових особливостей її особистісного розвитку (Ж. Вірна, С. Кузікова, Л. Орбан-Лембрик, Р. Павелків, В. Панок, Г. Побокіна, Т. Щербан та ін.); наукові погляди на природу і генезу цінностей та ціннісних орієнтацій молоді (О. Бондаренко, М. Боришевський, С. Гарькавець, Л. Заграй,

Л. Засєкіна, З. Карпенко, М. Рокич, В. Франкл, Ш. Шварц та ін.), особливості соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства (Ю. Бохонкова, В. Бочелюк, Ю. Завацький, В. Москаленко, Е. Толмен, А. Турубарова, Ф. Хайдер, В. Циба та ін.) та процес її інтеграції у соціум (О. Близкун, Я. Гошовський, О. Євдокімова, В. Завацький та ін.); методологічні положення і принципи активних методів соціально-психологічного навчання та допомоги молоді в період суспільних трансформацій (А. Борисюк, І. Бурлакова, А. Кононенко, О. Кононенко, О. Кочарян, Н. Максимова, У. Михайлишин, Р. Шевченко, Т. Яценко та ін.); теорія технологізації соціально-психологічної роботи з молоддю в умовах трансформаційних змін соціуму (А. Капська, А. Коваленко, А. Курова, Ю. Швалб та ін.).

Для досягнення поставленої мети та розв'язання висунутих завдань використано комплекс **методів дослідження**:

– *теоретичні*: теоретичний, порівняльний аналіз та синтез сучасних наукових й емпіричних досліджень з проблеми визначення психологічних основ соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму, а також їх узагальнення, класифікація й систематизація;

– *емпіричні*: бесіда, спостереження, анкетування, психодіагностичні методики: шкала соціальної компетентності (Г. Прихожан), методика діагностики соціальних умінь особистості (О. Васіна), опитувальник рівня сформованості соціальних навичок молоді (Д. Хломов, С. Баклушинський, О. Казьміна), методика «Саморегуляція та успішність міжособистісного спілкування» (В. Куніцина), методика діагностики ціннісних орієнтацій (Ш. Шварц) та методика діагностики інструментальних та термінальних цінностей (М. Рокич), тест загальної самоефективності особистості (Р. Шварцер, М. Єрусалем, в адаптації В. Ромека), методика діагностики рівня розвитку комунікативних умінь (В. Ряховський), п'ятифакторна модель особистості (Х. Шулер, Д. Бартелме), методика «Самоаналіз особистості» (О. Мотков), тест Г. Айзенка, моторна проба Лачинса, методика визначення стилю поведінки у конфлікті (К. Томас), методика діагностики мотивації досягнення (А. Мехрабіан), методики діагностики соціальної емпатії (М. Фетіскін), методика діагностики рівня розвитку рефлексивності (А. Карпов), методика діагностики локусу контролю (Дж. Роттер); проєктивні методики: «Незакінчені речення», соціометрія;

– *методи математичної обробки даних* із їх подальшою якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням. Статистична обробка даних і графічна презентація результатів дослідження здійснювалася за допомогою пакета статистичних програм SPSS (версія 22.0).

Організація і база дослідження. Дослідження проводилось на базі науково-практичного Центру медико-соціальних та психотехнологій (м. Київ), Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (м. Київ), Південноукраїнського Інституту психології, психотерапії і управління

(м. Одеса), Чернівецького обласного фахового коледжу мистецтв ім. С. Воробкевича, Центру розвитку підприємництва і реалізації бізнес-ідей (м. Київ), а також на базі закладів вищої освіти (Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, Хмельницького національного університету, Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Одеського національного морського університету).

Вибірку склали 742 респондента віком від 16 до 23 років. Серед досліджуваних 347 (46,8%) респондентів були представниками учнівської молоді, 395 (53,2%) респондентів були здобувачами закладів вищої освіти. Вибірка була репрезентативною щодо ключових для емпіричного дослідження змінних і основних соціально-демографічних характеристик молоді.

Дослідження проводилося у чотири етапи в період з 2014 р. по 2024 р.

На *I етапі* дослідження здійснено аналіз, синтез, порівняння сучасних наукових й емпіричних досліджень з проблеми соціальної компетентності особистості у вітчизняній і зарубіжній науці, а також їх узагальнення, класифікація й систематизація.

На *II етапі* проведено концептуалізацію проблеми дослідження соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму.

На *III етапі* виявлено психологічну специфіку соціальної компетентності молоді, пов'язану з особливостями функціонування її структурних складових та рівнями їх прояву у трансформаційному соціумі.

На *IV етапі* розроблено і апробовано програмно-цільовий проект психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі та визначено його ефективність.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечено методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних позицій, використанням взаємодоповнювальних методів, що відповідають меті та завданням дослідження, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісних та якісних методів аналізу отриманих емпіричних даних, використанням методів математичної статистики.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у тому, що:

– *вперше*: здійснено концептуалізацію проблеми дослідження соціальної компетентності молоді через розкриття специфіки взаємовпливу психологічних вимірів соціальної компетентності молоді і сучасних викликів трансформаційного соціуму, актуалізацію гендерної проблематики та висвітлення світоглядних, ціннісних і соціокультурних трансформацій у векторі розвитку соціальної компетентності молоді в умовах

трансформаційних змін соціуму; *виокремлено* структурні складові соціальної компетентності молоді (парціальні компетентності): комунікативну, громадянську, соціальної взаємодії, культурно-дозволену, здоров'язбережувальну, кожна з яких включає когнітивний, аксіологічний, мотиваційний, поведінковий, емоційно-вольовий, рефлексивний компоненти, та *розкрито* особливості їх поєднання, що забезпечують успішність процесу соціалізації молоді, зокрема у вигляді продуктивного виконання нею соціальних ролей та функцій соціальної орієнтації, адаптації, інтеграції загально-соціального й особистого досвіду; *визначено* соціально-психологічні і вікові аспекти динаміки розвитку соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму; *виявлено* показники соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі та *проведено* їх диференціацію за виокремленими структурними складовими цього конструкту; *з'ясовано* психологічну специфіку соціальної компетентності молоді, пов'язану з особливостями функціонування її структурних складових та рівнями прояву (індивідуально-особистісним, соціальним, діяльнісно-прогностичним) в умовах трансформаційних змін соціуму; розроблено модель процесу розвитку соціальної компетентності молоді із визначенням його мети, завдань, принципів, компонентів, умов та результатів у трансформаційному соціумі;

– *розкрито* змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації програмно-цільового проєкту психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі та *доведено* його ефективність;

– *поглиблено та уточнено*: уявлення про сучасні підходи до вивчення феномену соціальної компетентності особистості; про соціально-психологічну сутність процесу розвитку соціальної компетентності молоді та його змістовні й структурні особливості в умовах трансформаційних змін соціуму;

– *набули подальшого розвитку*: методичне забезпечення вивчення феномену соціальної компетентності; погляди на зміни у структурі соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму; підходи до соціально-психологічних засобів і технологій забезпечення ефективності процесу розвитку соціальної компетентності, зокрема у молоді в умовах трансформаційного соціуму.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання методичного інструментарію при проведенні системних досліджень феномену соціальної компетентності особистості; у розробці та реалізації програмно-цільового проєкту, спрямованого на психологічне забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі. Отримані наукові дані та вироблені на їх основі рекомендації можуть бути використані психологами, соціальними працівниками, викладачами, фахівцями інших галузей, які займаються проблемами розвитку соціальної

компетентності молоді та її успішної інтеграції у трансформаційний соціум. Матеріали дослідження можуть бути використані при підготовці освітньо-професійних та освітньо-наукових програм в освітніх компонентах з проблеми оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності особистості в умовах трансформаційних змін соціуму. Розроблений програмно-цільовий проєкт психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді може бути рекомендований для впровадження у закладах освіти, консультаційних Центрах, Центрах соціально-психологічної адаптації, Центрах психо-соціальної допомоги з метою підвищення рівня соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму.

Результати дослідження **впроваджено** у консультаційну та методичну роботу науково-практичного Центру медико-соціальних та психотехнологій (м. Київ) (довідка № 518/36 від 18.06.2024 р.); у науково-методичну роботу Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (довідка від 07.03.2024 р.); у науково-методичну та консультаційну роботу Південноукраїнського інституту психології, психотерапії і управління (м. Одеса) (довідка № 77/1 від 22.12. 2023 р.); у роботу ГО «Фонд розвитку підприємництва і реалізації бізнес-ідей» (м. Київ) (довідка № 26-02-24Ф від 27.02.2024 р.); у наукову та навчально-методичну роботу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (довідка № 516/15.17 від 18.06.2024 р.); у навчально-виховну та наукову роботу Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (довідка № 208 від 21.05. 2024 р.); у навчальний процес Університету Григорія Сковороди в Переяславі (довідка № 684 від 02.09.2024 р.); у навчально-наукову та виховну роботу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка № 01-23/174 від 27.06.2024 р.); у навчально-науковий процес та виховну роботу кафедри практичної психології ННМГІ Одеського національного морського університету (довідка від 23.02.2024 р.); у науково-методичну роботу Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського (довідка № 11 від 14.02.2024 р.); у методичну та наукову роботу Хмельницького національного університету (довідка № 21 від 16.01.2024 р.) та застосовано при викладанні професійно-орієнтованих дисциплін і спецкурсів «Соціальна психологія», «Психологічне консультування», «Психологія особистості», «Психологічна корекція», а також презентовано у семінарах з компетентнісної грамотності та протидії проявам соціальної некомпетентності у молоді, заходах інформаційно-просвітницького характеру щодо авторських соціально-психологічних та психолого-педагогічних нововведень з підвищення соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму.

Особистий внесок авторки. Розроблені наукові положення та отримані емпіричні дані є самостійним внеском авторки у розробку проблеми визначення психологічних основ соціальної компетентності молоді в умовах

трансформаційних змін соціуму. В опублікованих зі співавторами працях доробок авторки становить 50%. Розробки та ідеї, що належать співавторам, у дисертації не використовуються.

Положення та висновки кандидатської дисертації на тему «Психологічні особливості соціально дезадаптованої поведінки підлітків із дистантних сімей та її корекція» у докторській дисертації не використовуються.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи було представлено на науково-практичних конференціях, форумах, стажуваннях, семінарах, програмах, проєктах різного рівня, зокрема *міжнародних*: IX науково-практичній конференції «Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність» (Мелітополь, 2014 р.), III науково-практичній конференції «Актуальні питання соціальної та практичної психології у координатах сучасних парадигм» (Севеодонецьк, 2015 р.), British Council Program, Bukovinian Agency for Regional Development «Active Citizens 2015/16» (Чернівці, 2015 р.), V науково-практичній конференції «Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри» (Київ, Севеодонецьк, 2016 р.), Project Ukrainian Umbrella Association of Psychotherapists (UUAP) «Буковинський проєкт групової психотерапії (2016-2021)» за напрямком гештальт-терапія (Чернівці, 2016 р.), XVII науково-практичній конференції «Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (Монреаль, 2018 р.), VIII scientific and practical conference «Labyrinths of Reality» (Montreal, 2020), науково-практичній конференції «Покликання служити науці і людям» (Чернівці, 2021 р.), II науковій конференції «Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень» (Київ, 2021 р.), VII науково-практичній конференції «Актуальні питання здоров'язбереження у координатах сучасних парадигм» (Севеодонецьк, 2021 р.), науково-практичній конференції «Сучасні стратегії, цінності й пріоритети дошкільної та початкової освіти» (Дніпро, 2021 р.), VIII науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті професора Ващенко Ірини Володимирівни «Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри» (Севеодонецьк, 2021 р.), семінарі Mashav Carmel Training Center (MCTC) «Treating victims of child sexual abuse» (Israel, 2022), International Internship «Fundraising and organization of project activities in educational establishments: European Experience» (Krakow, Poland, 2022), III науково-практичній конференції «Особистість у кризових умовах сучасності: психологічні виклики» (Івано-Франківськ, 2023 р.), семінарах-тренінгах у межах Програми «Справедливість для всіх» Агенції США з міжнародного розвитку (USAID): «Формування резильєнтності (життєстійкості), як особистий ресурс в умовах війни» (Київ, 2023 р.), «Удосконалення

комунікативних здібностей: технології розвитку soft skills» (Київ, 2023 р.), «Синергія інтелекту та тіла: науково-педагогічна компетентність» (Київ, 2024 р.), «Психологія професійного мислення: готовність до змін» (Київ, 2024 р.), «Соціально-правовий аналіз булінгу та мобінгу, як найпоширеніших явищ дискримінації в суспільстві» (Київ, 2024 р.), Програм UNICEF «Prevention l'exploitation ed des abus sexuels (PSEA)» (2023 р.) та Асоціації молодіжних програм України «Основи молодіжної роботи» (2024 р.), Health Emergencies Program WHO «Prevention and response to sexual exploitation and abuse for public health practitioners in Ukraine» (2024 р.), науково-практичній конференції «Дошкільна освіта в сучасному освітньому просторі: реалії, загрози та перспективи» (Лубни, 2024 р.); з міжнародною участю: XII науково-практичній конференції «Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства» (Сєверодонецьк, 2015 р.), науково-практичній конференції «Сучасна освіта в контексті Нової української школи» (Чернівці, 2018 р.), науково-практичній конференції «Актуальні проблеми екстреної медичної допомоги та медицини катастроф» (Тернопіль, 2018 р.), XIV-XVI науково-практичних конференціях «Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства» (Сєверодонецьк, 2020 р.; Дніпро, 2022 р.; Київ, 2024 р.), науково-практичній конференції «Особистість у життєвих ситуаціях: світові тенденції й національні особливості» (PLSWTNP) (Київ, 2021 р.); *всеукраїнських*: науково-практичній конференції «Громадянське і патріотичне виховання у сучасному освітньому просторі України: проблеми та перспективи» (Чернівці, 2016 р.), проєкті «Форум психодрами, секції психодрами УСП» (Чернівці, 2019 р.), Буковинському проєкті групової психотерапії «Психотерапія в глобальному світі», «Від почуття неповноцінності до креативного Я» (Чернівці, 2019 р.), науково-практичній конференції «Нова українська школа як простір формування ключових компетентностей учасників освітнього процесу» (Чернівці, 2020 р.), VII науково-практичній конференції «Науковий простір студента: пошуки і знахідки» (Київ, 2021 р.), науково-практичній конференції «Методична система навчання основам технології та робототехніки як складової STEM-освіти» (Чернівці, 2021 р.), науково-практичній Інтернет-конференції «Ефективні технології психологічного та соціально-педагогічного супроводу у Новій українській школі у період війни» для фахівців психологічної служби системи освіти (Чернівці, Київ, Ужгород, 2022 р.), VII науково-практичній конференції «Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві» (Львів, 2022 р.), науково-практичній конференції «Соціальна робота, соціальна педагогіка, практична психологія: теорія та інноватика» (Полтава, Лубни, Миргород, 2023 р.), науково-практичній конференції «Інтеграція науки і практики в умовах модернізації спеціальної освіти України» (Івано-Франківськ, 2023 р.), II Форумі психодрами Української спілки психотерапевтів (Чернівці, 2023 р.), Форумі молоді Буковини (Чернівецька

область, 2023 р.), семінарі-тренінгу «Комплексний підхід до вирішення проблем насильства щодо жінок та дівчат в Україні» (Київ, 2023 р.), XX психодраматичній конференції УСП «Українська психодрама: історія триває» (Львів, 2024 р.), науково-практичній конференції «Психологія особистості фахівця в умовах воєнного часу та поствоєнної реабілітації» (Львів, 2024 р.); *обласних*: засіданнях методичного об'єднання практичних психологів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації Чернівецької області «Розвиток творчих здібностей. Писанкотерапія як механізм психічного відображення та проектування майбутнього» (Чернівці, 2015 р.) та «Психологічні стратегії формування позитивного мікроклімату для всіх учасників навчально-виховного процесу» (Чернівці, 2016 р.), засіданнях Чернівецького обласного методичного об'єднання практичних психологів Ради директорів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації Чернівецької області (Чернівці, 2016-2021 рр.), науково-методично-практичному веб-семінарі для працівників психологічної служби Чернівецької області «Збереження ментального здоров'я учасників освітнього процесу: інструменти соціально-психологічної реабілітації» (Чернівці, Київ, 2024 р.); доповідалися та обговорювалися на розширених засіданнях кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (2021-2024 рр.).

Публікації. Основні положення й висновки дисертаційної роботи представлено у 56 публікаціях авторки, з яких 1 одноосібна монографія, 32 статті у наукових фахових виданнях із психології (з них 23 статті – у наукометричних виданнях, з яких 5 статей – у наукометричній базі Web of Science Core Collection), 23 публікації – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших виданнях.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 325 найменувань (з них 121 – іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації викладено на 303 сторінках, із них 262 сторінки основного тексту. Робота містить 15 таблиць на 14 сторінках, 4 рисунки на 3 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, розкривається його об'єкт, предмет, мета і завдання наукового пошуку, теоретико-методологічні засади та методичний апарат. Висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію результатів дослідження, публікації за темою дисертації, її структуру та обсяг.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади вивчення проблеми соціальної компетентності молоді у науковому просторі» розкрито сутність, компонентний склад структури та функції соціальної

компетентності молоді у міждисциплінарному поступі; визначено соціально-психологічні та вікові аспекти динаміки розвитку соціальної компетентності молоді; проаналізовано сучасні підходи до соціально-психологічних умов та чинників розвитку соціальної компетентності молоді.

Констатовано, що сутність соціальної компетентності особистості складає поняття, яке фіксує відповідність цінностей та знань, здібностей та умінь її реальному соціальному статусу, згідно з належним рівнем культури, моральності та права (М. Докторович, С. Соболева та ін.).

Показано, що соціальна компетентність має включати такі здібності та якості, як контактність, вміння досягати поставленої мети, особисту ініціативу, відповідальність, здатність до успішної адаптації та ін. Крім того, здібності та якості, які пов'язують з поняттям соціальної компетентності, мають включати також колегіальність, відкритість, чесність, емпатію, контактність, ініціативність, старанність, комунікабельність, впевненість у собі, дисциплінованість, чутливість, критичність, рефлексію та ін. (L. Butler, D. Meichenbaum, M. Shure, P. Wellhofer та ін.).

Узагальнено, що у розумінні природи соціальної компетентності визначилися теоретичні ідеї про цей феномен як інтегративну, соціальну якість особистості, що включає до свого складу суб'єктивну здатність до самодетермінації, самовизначення, самоуправління та самореалізації; культурологічні ідеї про соціальну компетентність як про сукупність взаємозалежних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що належать до духовної культури, до життя людей та їх відносин у суспільстві; соціологічний підхід до визначення соціальної компетентності як інтегративного особистісного утворення, що включає знання, вміння, навички та здібності, які формуються у процесі соціалізації і дозволяють молодій людині успішно адаптуватися у соціальному середовищі та ефективно взаємодіяти у соціальному оточенні (О. Блискун, І. Гоян, Є. Гейко, А. Коваленко, О. Лукашов, Л. Онуфрієва та ін.).

З'ясовано, що у соціальній психології, психології праці, педагогіці розглядається проблема взаємозв'язку соціальної та професійної компетентностей (В. Бочелюк, Л. Пілецька, М. Панов, О. Сорока, О. Шевяков та ін.). Зокрема, соціальну компетентність особистості розглядають як різновид її професійної компетентності, а у визначеннях конструкту соціальної компетентності наголошується на соціальній відповідальності за результати професійної діяльності, здатності до ефективної співпраці, володінні прийнятими у конкретній професії прийомами професійного спілкування, що забезпечує реалізацію різних соціальних позицій, значущих для сучасного фахівця.

Наголошуючи на багатогранності соціальної компетентності, зазначено, що цей конструкт містить складові, кожна з яких може розглядатися як самостійна компетентність (соціально-цивільна, соціально-комунікативна,

інформаційна, соціально-індивідуальна та ін.) (Ю. Борець, С. Гарькавець, Н. Завацька, З. Ковальчук, О. Лосієвська та ін.).

Показано, що під структурою соціальної компетентності розуміються її основні компоненти та різні змістовні рівні. Зокрема, соціальна компетентність містить такі структурні компоненти: аксіологічний (у вигляді ієрархії основних життєвих цінностей); гносеологічний (соціальні знання, необхідні молодій людині для самовиховання, саморозвитку, взаємодії з іншими людьми для оптимального вирішення соціально значущих завдань; такі знання припускають методологічне, категоріальне, рефлексивне та проєктивне мислення, яке оперує системними зв'язками цілого, що дозволяє вирішувати соціальні завдання і варіювати загальне рішення відповідно до життєвого контексту); суб'єктний (готовність до самовизначення та самоуправління, самоактуалізації та нормотворчості у трансформаційній соціальній реальності та соціальна відповідальність); праксіологічний (технологічний), що означає вміння втілювати соціальні технології та комунікації у системі соціальних норм, інститутів та відносин. Наголошується, що зазначені компоненти співвідносяться у такий спосіб: цінності та знання виступають у ролі спрямовуючої, регулятивної та керуючої функції і безпосередньо орієнтують на певні дії (суб'єкт знає, що робити відповідно до цінностей та знань); суб'єктні якості становлять особистісну основу соціальної компетентності; праксіологічний компонент є результуючим – від нього залежить ефективність операційно-практичного включення суб'єкта у соціальну дійсність (О. Бондарчук, Ю. Бохонкова, Л. Карамушка, І. Попович, Ю. Швалб та ін.). Порівнюючи викладені вченими погляди на те, якою має бути структура соціальної компетентності, зазначено їх повне або часткове співпадіння. При цьому кількість структурних компонентів може відрізнятись з укрупнення одиниць, а термінологія може бути синонімічною.

Виходячи з вищезазначеного, показано, що соціальна компетентність молоді має поєднувати такі складові (парціальні компетентності): компетентність у спілкуванні, громадянську, культурно-дозвіллеву, соціальної взаємодії, здоров'язбережувальну. Отже, у цьому контексті соціальну компетентність молоді розглянуто як єдність парціальних компетентностей, які нерозривно пов'язані, взаємодоповнюють та взаємовпливають одна на одну.

Узагальнено, що згідно з прийнятою у дослідженні структурою, кожна парціальна компетентність включає когнітивний, аксіологічний, мотиваційний, поведінковий, емоційно-вольовий, рефлексивний компоненти, які поєднують соціально-психологічні якості, здібності, соціальні знання та вміння молоді людини, що виявляються у соціальній компетентності і які забезпечують її інтеграцію у соціум у вигляді продуктивного виконання основних соціальних ролей: професіонала, сім'янина, громадянина; звідси склад соціальної компетентності є таким: готовність до професійної

діяльності, готовність до створення власної сім'ї, готовність до виконання громадянських обов'язків.

Розкрито соціально-психологічні та вікові аспекти динаміки розвитку соціальної компетентності молоді. Встановлено, що вирішуючи проблеми розвитку соціальної компетентності вчені розглядають її на соціально-психологічному рівні та на рівні психології розвитку. У першому випадку, соціальна компетентність визначається у широкому значенні як інтегративна характеристика, що відображає можливості проявів адаптивного та неадаптивного видів активності суб'єкта діяльності в їх діалектичній єдності (О. Литвиненко, Я. Раєвська, М. Тоба, А. Турубарова, С. Цимбал, Р. Шевченко та ін.). У другому випадку, на рівні психології розвитку, соціальна компетентність розглядається як інтегративне поняття, яке відображає можливості суб'єкта усвідомлювати взаємопов'язані процеси професіоналізації, соціальної адаптації та особистісного самовизначення і успішно керувати ними (В. Бочелюк, Ж. Вірна, З. Ковальчук, С. Максименко, І. Пасічник, С. Пілецька, Т. Щербан та ін.).

Проаналізовано сучасні підходи до соціально-психологічних умов та чинників розвитку соціальної компетентності молоді та наведено стадії цього процесу (фіксація знань, оцінювання, дія, присвоєння).

Проте, попри здобутки світового та вітчизняного досвіду вивчення проблеми соціальної компетентності молоді, єдина її концепція в умовах трансформаційних змін соціуму наразі не створена, а актуальність дослідження специфіки перебігу процесу розвитку соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі та психологічного забезпечення його оптимізації за цих умов визначається не лише запитами психологічної практики, а й необхідністю переосмислення проблеми у контексті сучасних теоретико-методологічних позицій соціальної психології.

У другому розділі «Концептуалізація проблеми дослідження соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму» розкрито взаємовплив психологічних вимірів соціальної компетентності молоді і викликів трансформаційного соціуму; артикульовано гендерну проблематику у дискурсі соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін сучасного соціуму; висвітлено світоглядні, ціннісні і соціокультурні трансформації у векторі розвитку соціальної компетентності молоді.

Показано, що в умовах трансформаційних змін соціуму феномен соціальної компетентності молоді доцільно розглядати з погляду стратегії розвитку сучасної освіти, з урахуванням тих соціогенних викликів, які випробовують учнівська молодь та здобувачі вищої освіти, адже соціальна компетентність є їх важливою характеристикою – це питання про їх соціальний захист та самозахист, про їх вміння володіти технікою соціальної

та духовної безпеки, зокрема в умовах дистанційного і змішаного навчання, пов'язаного з сучасними викликами трансформаційного соціуму.

Констатовано, що соціальна компетентність, як результат гуманітарної підготовки молоді, є необхідною складовою ефективною професійної підготовки майбутніх фахівців різних галузей та сфер професійної діяльності, продуктом якої є культурна людина, моральна особистість, творча індивідуальність, соціально компетентний громадянин, професійно компетентний фахівець, відкритий до творчого діалогу (К. Андросович, Н. Добровольська, Г. Побокіна, Н. Фалько, О. Шевяков та ін.).

Наголошено, що актуальність висунутої проблематики має глобальний характер у зв'язку з запровадженням дистанційної освіти, а серед шляхів підвищення соціальної компетентності учнівської та студентської молоді і, як наслідок, забезпечення успішності процесу її соціально-психологічної адаптації до навчання у дистанційній формі підкреслено, що, по-перше, мають бути включені заходи, які сприяють інтерактивній участі в освітньому процесі; по-друге, навчальна діяльність має бути добре спланована, що допомагає створити сприятливе соціальне середовище; по-третє, через можливі труднощі в обладнанні, комунікації тощо, плани дистанційних занять мають включати альтернативні варіанти завдань тощо (С. Бужинська, І. Іванюк, Л. Ліщинська, С. Стрюкова та ін.).

Узагальнено, що система заходів з підвищення соціальної компетентності молоді в умовах вимушеного дистанційного (змішаного) навчання має забезпечувати її високу самоорганізацію, прагнення до здобуття знань, бажання опанувати новітні інформаційні технології, зокрема через використання навчальних ресурсів (пакети програмного забезпечення, комп'ютерні бази даних тощо), які полегшують зазначений процес; чітке формулювання вимог до кожного предметного курсу та кожної освітньої компоненти і прозорий алгоритм дій у форс-мажорних обставинах тощо.

Констатовано, що особливої уваги потребує виваження принципів і засобів PR закладів освіти, які наразі здебільшого послуговуються в умовах застосування різноманітних цифрових технологій та інтернет-ресурсів, що сприяє якості результатів взаємодії з учнівською молоддю та здобувачами вищої освіти, як споживачами освітніх послуг (Л. Копець та ін.). Зокрема, постковідний період та умови воєнного стану дедалі частіше спонукали заклади освіти відходити від традиційної чи формальної PR-діяльності, яка попередньо реалізовувалася, в основному, за допомогою засобів масової інформації.

Показано, що актуалізацію гендерної проблематики у дискурсі соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційного соціуму доцільно здійснювати через розкриття проблеми оволодіння гендерними ролями та з'ясування специфіки використання засобами масової інформації гендерних стереотипів та їх впливу на соціальну компетентність молоді людини.

Зазначено, що в умовах трансформаційного соціуму гендерними питаннями часто маніпулюють, що негативно впливає на соціальну компетентність молоді. Тому нагальною є потреба у поданні засобами масової інформації якісного матеріалу щодо гендерної тематики для створення принципово нових відносин у соціумі при переході до якісно нової демократичної держави, що загалом сприятиме підвищенню соціальної компетентності молоді, адже засоби масової інформації є надзвичайно потужними джерелами і провідниками гендерних перцепцій та усвідомлень, які впливають на формування гендерних стереотипів молоді та на її соціальну компетентність, як через посилення існуючого значення традиційних гендерних орієнтацій, так і шляхом розширення, активного збагачення сфери нетрадиційних і якісно нових гендерних поведінкових патернів.

Підкреслено, що глобалізаційні зміни, які відбуваються у політичній, економічній та духовній сферах суспільства в останні десятиріччя, спричиняють радикальні світоглядні, ціннісні та соціокультурні трансформації у векторі розвитку соціальної компетентності молоді. Ці процеси змінюють структуру цінностей сучасної молоді, оскільки ціннісні пріоритети, які кристалізуються у цей час, стають основою для утворення нової соціальної структури і парадигми українського суспільства.

Концептуалізація проблеми соціальної компетентності молоді вимагала проведення аналізу соціально-психологічних особливостей ціннісних орієнтацій молоді та їх впливу на формування таких її парціальних компетентностей, як компетентності у спілкуванні, громадянської, соціальної взаємодії, культурно-дозвілєвої, здоров'язбережувальної.

Підкреслено, що особливої уваги в умовах сучасного травмотогенного соціуму потребує розкриття такої парціальної компетентності молоді, як здоров'язбережувальна, яка значуще впливає на розвиток соціальної компетентності молодої людини загалом.

З'ясовано, що здоров'язбережувальна компетентність включає здатність формувати у молоді мотивацію до здорового способу життя і цінностей здоров'я, довголіття, творчої самореалізації у навчальній, професійній діяльності, сімейному житті й соціальну активність; регулювати функціональний стан (способами, що не шкодять здоров'ю) з метою підтримки оптимальної працездатності; визначати та застосовувати індивідуально раціональні для молодої людини прийоми навчальної (професійної) діяльності; будувати індивідуальну здоров'язбережувальну траєкторію освіти (професійної діяльності); забезпечувати еколого-психологічну безпеку освітнього (професійного) середовища, включаючи регуляцію міжособистісних стосунків тощо. Важливою у цьому контексті вбачаємо думку про те, що вплив ціннісних орієнтацій молоді на формування здоров'язбережувальної компетентності має розглядатися у контексті

формування нової аксіологічної картини трансформаційного соціуму (Д. Брайант, С. Томпсон та ін.).

Встановлено, що існуючі підходи до проблеми цінностей та ціннісних орієнтацій молоді дають можливість виділити три площини розгляду їх структури: через ієрархію життєвих цінностей; існування їх окремих підсистем (когнітивної, емоційної, поведінкової); виділення таких взаємопов'язаних рівнів, як вербальне засвоєння та глибинне прийняття. Саме такі ракурси розгляду структури світоглядних, ціннісних, соціокультурних орієнтацій є важливими для з'ясування їх впливу на розвиток соціальної компетентності молоді загалом.

Отже, методологічний концепт дослідження відображає взаємозв'язок і взаємодію різних наукових підходів до вивчення проблеми розвитку соціальної компетентності молоді, а зважаючи на травматогенність умов сучасного соціуму – до розвитку здоров'язбережувальної компетентності та впливу на цей процес світоглядних, ціннісних, соціокультурних трансформацій.

Наголошено, що соціальна компетентність є операційно оформлена соціальна (життєва, екзистенційна) методологія особистості. У ній вирішальною є не інформація, а методологія у сфері цінностей та знань, антропології, психології, соціології та ін. Її відмінна риса – синтез цінностей та технологій. У структурі особистості ця компетентність займає середній рівень, пов'язуючи верхній, духовно-теоретичний, з нижнім, практико-функціональним, що безпосередньо обслуговує повсякденне життя. Без середнього рівня верхній стає абстрактним, відірваним від соціальної дійсності, а нижній – ціннісно та методологічно незрілим. Соціальна компетентність пов'язана з дією, з переведенням цінностей та знань у вольовий процес самовизначення та практичної діяльності молоді людини. Тому у розвитку соціальної компетентності молоді особливе значення має воля, тобто здатність усвідомлено і продуктивно діяти у просоціальному векторі.

Оскільки соціальна компетентність має ситуативну та вибіркочну форми прояву, можна стверджувати про такі її характерні ознаки, як диференційованість і гнучкість.

Таким чином, можемо вважати розвиток соціальної компетентності молоді одним із найважливіших чинників ефективної реалізації її власних життєвих планів та стратегій, а, загалом, й успішності процесів соціально-психологічної адаптації та соціалізації в умовах трансформаційних змін сучасного соціуму.

Отримані дані щодо концептуалізації соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму були покладені в основу проведення емпіричного дослідження психологічної специфіки цього конструкту у трансформаційному соціумі.

У третьому розділі «Емпіричне вивчення психологічних особливостей соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму» розкрито методичні засади та процедуру дослідження, розкрито психологічні особливості функціонування складових соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі та визначено психологічну специфіку соціальної компетентності молоді на різних рівнях її прояву (індивідуально-особистісному, соціальному, діяльнісно-прогностичному) в умовах трансформаційних змін соціуму.

Зазначено, що з метою вивчення психологічних особливостей функціонування складових соціальної компетентності у трансформаційному соціумі було задіяно полімодальний підхід, який розглядає проблемне поле цього конструкту цілісно, з урахуванням зовнішніх детермінант та у динаміці і взаємозв'язку з різнорівневими особистісними характеристиками, системою соціальних умінь, ціннісних орієнтацій і відносин особистості.

Показано, що діагностику соціальних умінь досліджуваних, важливих для вивчення їх соціальної компетентності, було проведено шляхом комплексного вивчення цілісного спектру універсальних соціальних умінь: комунікативних (базових, міжособистісного розуміння, позитивного впливу та ін.) (1 блок – комунікативний потенціал), суб'єктивних (асертивності, самоорганізації, саморегуляції та ін.) (2 блок – особистісний потенціал), а також умінь, актуальних у практиці соціальної взаємодії (співробітництва, організаторської діяльності, регуляції конфліктів та ін.) (3 блок – соціальний потенціал).

Встановлено, що респонденти більш високо оцінюють свої здібності до співробітництва та міжособистісного розуміння, етичні вміння та ціннісне ставлення до інших ($p \leq 0,05$). До недостатньо сформованих, дефіцитарних умінь у загальному рейтингу належать організаторські вміння, самоорганізація, мовні вміння та асертивність ($p \leq 0,05$).

Достовірно значущі гендерні відмінності у суб'єктивних оцінках соціальної ефективності виявлено за окремими групами соціальних умінь. Так, для чоловіків характерні вищі оцінки успішності за шкалами асертивності, саморегуляції, регуляції конфліктів та толерантності, а також життєстійкості та психологічного благополуччя ($p \leq 0,01$). Середні значення особистісного потенціалу (2 блок), що виражає автономну суб'єктивну спрямованість, у чоловіків загалом вищі, ніж у жінок. Жінки відрізняються більш розвиненими здібностями до міжособистісного розуміння та співробітництва, а також більш вираженою альтероцентричною орієнтацією та ціннісним ставленням до людей ($p \leq 0,05$). При цьому загальний індекс сформованості соціальних умінь (ІСУ) становить $3,76 \pm 0,38$ бали і не має гендерних відмінностей та загалом визначає нормативний діапазон значень для молодіжної вибірки.

Індекс сформованості важливих умінь (ВУ) встановлено на рівні $3,94 \pm 0,63$ бали, що вище загального індексу і є ознакою адаптивності та

соціальної успішності більшості респондентів у значущих сферах соціальної активності.

Індекс актуального розвитку (ІР), що узагальнено відображає суб'єктивну оцінку рівня сформованості 3-5 актуальних умінь, обраних для цілеспрямованої роботи з саморозвитку, становить $3,20 \pm 0,74$ бали і свідчить про недостатність досягнутого рівня за даними вміннями та наявністю вираженої мотивації до саморозвитку.

За даними кореляційного аналізу виявлено, що соціальні вміння респондентів утворюють мережеву структуру взаємозв'язків. Кількісний аналіз внутрішніх кореляцій дозволив виокремити структуроутворюючі компоненти цілісної системи соціальних умінь по вибірці – провідні вміння та групи умінь, розвиток яких впливає на соціальну компетентність респондентів в умовах трансформаційних змін соціуму. З'ясовано, що найбільшу кількість взаємозв'язків мають комплексні інтерсуб'єктні вміння, а також шкали позитивного впливу, базових комунікативних умінь і співробітництва. Найменшу кількість зв'язків виявлено за шкалами самоорганізації, організаторських умінь та міжособистісного розуміння. Підкреслено, що провідними соціальними вміннями, які утворюють максимальну кількість взаємозв'язків та входять до центру кореляційної структури, виявилися вміння, які становлять операційну основу соціального інтелекту. Загалом системоутворюючими є комплексні інтерсуб'єктні вміння. Це свідчить про те, що включеність у складний соціальний контекст актуалізує та стимулює розвиток усіх інших груп умінь.

Констатовано, що рейтинги соціальних умінь, складені за критеріями сформованості, важливості, актуальності для розвитку соціальної компетентності досліджуваних та кількості кореляційних зв'язків не збігаються; при цьому за даними кореляційного аналізу виявлено такі закономірності: загальна оцінка сформованості умінь (ІСУ) позитивно корелює з їх суб'єктивною значущістю ($r=0,34$, $p \leq 0,01$), а прагнення розвивати конкретні вміння обумовлене їх недостатньою сформованістю ($r=-0,396$, $p \leq 0,01$) та високою суб'єктивною значущістю ($r=0,564$, $p \leq 0,01$).

Загалом по вибірці найбільш важливими та актуальними для розвитку соціальної компетентності виявилися такі групи соціальних умінь: самоорганізація, саморегуляція; комунікативні вміння, асертивні вміння, соціально-перцептивні вміння, позитивний вплив та лідерство. Наголошено, що отримані дані важливо враховувати при розробці соціально-психологічних програм та програмно-цільових проєктів щодо цілеспрямованого формування соціальних умінь молоді в процесі розвитку її соціальної компетентності в умовах трансформаційного соціуму.

Встановлено, що основні та додаткові шкали методики «Соціальні вміння особистості» утворюють велику кількість інтеркореляцій з комунікативними та особистісними властивостями, що діагностуються за

допомогою методики «Саморегуляція та успішність міжособистісного спілкування»: виявлено позитивні зв'язки зі шкалами навичок спілкування ($r=0,620$, $p\leq 0,01$), легкості та свободи спілкування ($r=0,474$, $p\leq 0,01$), впевненості ($r=0,499$, $p\leq 0,01$), проникливості ($r=0,421$, $p\leq 0,01$), саморегуляції ($r=0,423$, $p\leq 0,01$), впливу ($r=0,293$, $p\leq 0,05$), а також з інтегральними показниками комунікативно-особистісного потенціалу (КОП) ($r=0,689$, $p\leq 0,05$) та соціального інтелекту (СІ) ($r=0,591$, $p\leq 0,05$). При цьому негативні зв'язки з сензитивністю ($r=-0,441$, $p\leq 0,01$), невротизацією ($r=-0,398$, $p\leq 0,01$), виснажливістю ($r=-0,414$, $p\leq 0,01$), аутистичністю ($r=-0,380$, $p\leq 0,01$), сором'язливістю ($r=-0,359$, $p\leq 0,01$), відчуженістю ($r=-0,338$, $p\leq 0,01$) та іншими особистісними властивостями, що ускладнюють спілкування, підтверджують негативний вплив дефіциту соціальних умінь на психологічне благополуччя, соціальну адаптацію та соціальну компетентність респондентів загалом.

Отримано емпіричні дані, що свідчать про позитивний взаємозв'язок соціальних умінь з екстраверсією ($r=0,468$, $p<0,01$) та негативний ($r=-0,479$, $p<0,01$) з нейротизмом, що узгоджується з даними, які існують у науковій літературі.

Визначено, що пластичність позитивно корелює з орієнтацією на співпрацю ($r=0,279$, $p<0,05$), а темпові характеристики з базовими комунікативними вміннями ($r=0,364$, $p<0,01$), самоорганізацією ($r=0,276$, $p<0,05$) та організаційськими вміннями ($r=0,258$, $p<0,01$). Таким чином, біогенетичні та нейродинамічні детермінанти, безсумнівно, присутні та позначаються на репертуарі соціальних умінь досліджуваних та рівні розвитку їх соціальної компетентності.

Виявлено інтеркореляцію соціальних умінь із ціннісними орієнтаціями, що розкривають аксіологічні основи соціальної компетентності респондентів. Найбільш важливими ціннісними детермінантами соціальної компетентності респондентів є авторитетність, відповідальність, підприємливість, оптимізм і самоповага, що утворюють стійкі взаємозв'язки з усіма групами соціальних умінь: чим вищою є важливість даних цінностей для респондента, тим вищою є суб'єктивна оцінка сформованості соціальних умінь та рівня соціальної компетентності ($p\leq 0,01$).

Констатовано, що авторитетність має найбільше зв'язків із соціальними вміннями і відбиває прагнення досліджуваних до соціального визнання, поваги, підтвердження свого соціального статусу у просторі міжособистісних відносин і права впливати на інших людей, а відповідальність, як найважливіший екзистенційний життєвий принцип, пов'язана із внутрішнім локусом контролю, нормативністю, соціальною зрілістю та соціальною компетентністю респондентів.

З'ясовано, що соціальні вміння, представлені у суб'єктивних оцінках соціальної успішності у різних аспектах життєвого досвіду, мають

реципрокний зв'язок із загальною самооцінкою та самоефективністю респондентів ($p \leq 0,01$).

На наступному етапі дослідження вивчалися показники самооцінки та її інтеркореляції з соціальними уміннями у структурі соціальної компетентності досліджуваних.

Діапазон середніх значень самооцінки за 8 параметрами виявився у межах від 5,74 до 7,81, середнє значення загальної самооцінки становило $6,91 \pm 1,34$, що загалом свідчить про її адекватність. Найвищі показники відзначено за критеріями надійності та самостійності, низькі – за критеріями мудрості та гармонійності. Достовірно значимих гендерних відмінностей не виявлено, проте (на рівні тенденції) чоловіки оцінювали себе дещо успішнішими, ніж жінки. За даними кореляційного аналізу, всі параметри самооцінки позитивно пов'язані з усіма групами соціальних умінь, загальною оцінкою їх сформованості (ІСУ) та самоефективністю досліджуваних.

З'ясовано, що середньогруповий показник загальної самоефективності становив $29,6 \pm 4,89$ бали, що відповідає діапазону невисоких середніх значень; гендерні відмінності виражені на рівні тенденції.

За даними кореляційного аналізу віра в ефективність власних дій та очікування успіху від їх реалізації синергічно пов'язані з рівнем сформованості соціальних умінь ($r = 0,581$, $p \leq 0,01$) та загальною самооцінкою досліджуваних ($r = 0,689$, $p \leq 0,01$).

Загалом високий рівень сформованості соціальних навичок виявлено у 35,9% респондентів, у 25,8% досліджуваних рівень їх розвитку виявився середнім, у 38,3% – низьким.

Підкреслено, що характер та структура соціальної компетентності досліджуваних розкриває адекватність їх взаємодії з іншими людьми в умовах сучасного трансформаційного соціуму, а основні парціальні компетентності (комунікативна, громадянська, соціальної взаємодії, культурно-дозвіллева, здоров'язбережувальна та ін.) розглядаються крізь призму знання, досвіду, ціннісно-сміслового навантаження, емоційно-вольової регуляції та готовності до самореалізації.

Визначено психологічну специфіку соціальної компетентності досліджуваних, пов'язану з рівнями її прояву в умовах трансформаційних змін сучасного соціуму.

По-перше, це специфіка, пов'язана з тілесним та духовним життям досліджуваних. Вона включає вміння самостійно будувати ієрархію цінностей, мислити доказово, послідовно та систематично, володіти технікою вираження думки, передбачає психічне самоуправління, володіння здоров'язберігаючими технологіями, психосексуальну грамотність. Така специфіка включає, здебільшого, особистісно-розвивальні технології, які підтримують та розвивають тілесні та духовні сили молодої людини.

По-друге, це специфіка, що пов'язана з життєздійсненням досліджуваних у системі соціальних інститутів і відносин в умовах трансформаційного соціуму. Така специфіка має транссуб'єктивний, надіндивідуальний зміст, що передбачає розуміння своєрідності соціальної реальності, цільове призначення соціальних інститутів, головних сфер суспільства, ціннісних основ буття людини, сім'ї, колективу, праці та власності, професії; вміння втілювати комунікативні, економічні, правові та інші технології у суспільному житті. Якщо психологічна специфіка першого рівня пов'язана з внутрішнім досвідом, то специфіка другого рівня – з досвідом зовнішнім.

По-третє, це специфіка, що зумовлена розгортанням життєдіяльності досліджуваних у часі: вміння проектувати сценарій власного життя і планувати свій життєвий шлях. Специфіка діяльнісно-прогностичного рівня включає знання про особливості, переваги та недоліки основних періодів життя людини. Він дозволяє зрозуміти свої соціально-антропологічні «координати» та свої можливості, об'єднати цінності та знання у проєкт власного життя, оформити смислову життєву спрямованість та усвідомити себе відповідальним творцем власної долі, осягнути своє життя у динаміці.

Загалом за результатами констатувального етапу дослідження високий рівень соціальної компетентності виявлено у 35,2% респондентів, у 38,4% респондентів рівень її розвитку виявився середнім, у 26,4% – низьким. При цьому серед студентської молоді високий рівень соціальної компетентності показали 40,7% досліджуваних, середній – 38,7%, низький – 20,6%, а серед представників учнівської молоді з високим рівнем соціальної компетентності виявлено 28,8% учнів, з середнім рівнем – 38,1%, з низьким – 33,1% досліджуваних.

Отримані на констатувальному етапі дослідження дані щодо психологічної специфіки соціальної компетентності молоді, пов'язаної з особливостями функціонування її структурних складових та рівнями прояву (індивідуально-особистісним, соціальним, діяльнісно-прогностичним) були враховані при побудові і реалізації програмно-цільового проєкту психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму.

У четвертому розділі «Психологічні засади оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму» розкрито змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації програмно-цільового проєкту психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі та проаналізовано його ефективність; виокремлено провідні соціально-психологічні умови та чинники підвищення рівня соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму.

На формувальному етапі дослідження взяли участь 196 респондентів (81 здобувач вищої освіти та 115 представників учнівської молоді), які за результатами констатувального етапу дослідження виявили низький рівень розвитку соціальної компетентності і низький рівень сформованості соціальних умінь та навичок. Досліджуваних було розподілено на експериментальну (99 учасників) і контрольну (97 учасників) групи за принципом добровільності.

У ході формувального етапу дослідження було розроблено програмно-цільовий проєкт психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі.

Досліджувані експериментальної групи взяли участь у розробленому програмно-цільовому проєкті. Досліджувані контрольної групи до заходів формувального впливу не долучалися.

Серед провідних принципів, задіяних у побудові та реалізації програмно-цільового проєкту були застосовані принципи цілеспрямованості, варіативності та динамічності, принцип оптимального вибору видів та організаційних форм діяльності, принцип взаємного збагачення учасників, змістовного розподілу дій, принцип систематичності, які слугували підставою для визначення психологічних умов ефективного використання різних форм і методів роботи щодо розвитку соціальної компетентності учасників програмно-цільового проєкту, як-то: їх залучення до групової роботи зі створенням позитивної взаємозалежності між ними; індивідуальна оцінка результатів членів групи; максимізація безпосередньої взаємодії учасників, орієнтована на надання взаємодопомоги у процесі вирішення завдань, як в інтелектуальному, так і в емоційно-особистісному плані; цілеспрямована виробітка навичок групової роботи; систематична процедура рефлексії з усвідомлення, аналізу та оцінки подій, які мали місце у групі, діалогічна позиція ведучого у груповій роботі та ін.

Процес розвитку соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційного соціуму розглядався окремо на кожній стадії цього процесу, а зміст програмно-цільового проєкту передбачав урахування соціокультурного, ціннісно-сміслового досвіду учасників та різні рівні прояву (індивідуально-особистісний, соціальний, діяльнісно-прогностичний) їх соціальної компетентності.

Аналіз процесу розвитку соціальної компетентності учасників програмно-цільового проєкту довів необхідність використання розвивальних психотехнологій та методів (методу проєктів, модельного методу (ділові та рольові ігри), соціально-психологічних тренінгів, задіяння інформаційно-пошукових, проблемних та професійно-орієнтованих завдань, колективних форм навчання, забезпечення міждисциплінарних зв'язків). Свою дієвість показала стимуляція ділового спілкування учасників проєкту при виконанні завдань, що сприяла розвитку їх комунікативної компетенції та підвищувала

відповідальність за формування міжособистісних зв'язків у соціальній взаємодії.

Показано, що особливе місце у розробленому програмно-цільовому проєкті відводилося розвитку основних ціннісних систем – духовній орієнтації, моральній позиції, ставленню до людини, суспільства, держави, культури, праці, зокрема через надання ситуацій вибору вивчення конкретного випадку на практиці. Їх реалізація передбачала використання технологій, спрямованих на формування образів соціального життя, орієнтації на соціально значущі цінності, розвиток умінь оцінки ситуації, знаходження її оперативного рішення, здатності адекватно діяти, нести відповідальність за власний вибір. Такими психотехнологіями були групові дискусії («Соціальні ідеали сучасної країни», «Особливості соціальної політики щодо молоді», «Стандарти та соціальні нормативи якості життя людини», «Соціальна напруженість у сучасному соціумі: її джерела, шляхи попередження та подолання», «Місії та цілі надання психосоціальної допомоги молоді в умовах трансформаційного соціуму» та ін.); групова соціальна взаємодія, при якій використовувалися як варіанти фронтальних мереж (учасники безпосередньо не спілкуються, але опосередковано включаються до вирішення повсякденних завдань), так і радіальна (передача здійснюється через центральну фігуру по ланцюжку від одного учасника до іншого) та ієрархічна (коли спілкування йде від ведучого до учасників проєкту). Крім того, представлення ситуацій вибору сприяло створенню умов для продуктивної аналітичної діяльності та рефлексії учасників програмно-цільового проєкту.

Підкреслено також, що важливим елементом, який виконував роль сполучної ланки між вищенаведеними прийомами, які забезпечували розвиток соціальної компетентності учасників програмно-цільового проєкту, було навчання конструктивному компромісу, оволодіння вміннями вирішувати конфліктні ситуації.

З погляду на те, що відродження та розвиток національних традицій у культурі, мистецтві та освіті є одним із пріоритетних напрямків державної політики щодо розвитку соціально компетентної молоді, а звернення до минулого своєї країни дозволяє краще зрозуміти ментальні координати, у межах програмно-цільового проєкту була запропонована стратегія розвитку соціально компетентної молоді людини у відповідності з моральними стрижнями нації, що передбачає глибоке знання психологічних основ національного виховання, врахування вікових та індивідуальних особливостей молоді. З цих позицій одним із визначальних та найпотужніших засобів національного виховання та підвищення соціальної компетентності учасників розробленого програмно-цільового проєкту було задіяння фольклорного мистецтва, що виступало однією з найдосконаліших форм освоєння світу у всій повноті його екзистенційної та творчої універсальності.

Оцінка ефективності програмно-цільового проєкту щодо забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності учасників здійснювалася у ході формуального експерименту та за його результатами показала позитивну динаміку всіх показників за визначеними критеріями та загалом за динамікою рівнів соціальної компетентності його учасників.

Констатовано, що формувальні впливи з впровадження програмно-цільового проєкту, які реалізовано в експериментальній групі, сприяли оптимізації комунікативного потенціалу та успішності міжособистісного спілкування ($U=274,0$; $p=0,028$).

Виявлено значущі позитивні зміни за загальним індексом сформованості соціальних умінь, що виражає загальну оцінку соціальної ефективності ($U=152,5$; $p=0,039$). Зафіксовано підвищення показників соціального потенціалу учасників експериментальної групи щодо здатності до співробітництва, організаторської діяльності, конструктивного регулювання конфліктів та інших складних форм соціальної взаємодії. Значущими є позитивні зміни показника індексу актуального розвитку ($U=109,5$; $p\leq 0,005$).

Крім того, в експериментальній групі, на відміну від контрольної групи, за результатами формувальних заходів переважає сформованість соціальних навичок ($U=1248$; $p\leq 0,001$) і мотивації досягнення ($U=1176,5$; $p\leq 0,019$), а також загальної самоефективності.

У респондентів експериментальної групи відбулася позитивна динаміка у показниках коефіцієнту соціальної компетентності ($T=171$; $p=0,050$) та підвищення соціальної установки на результат ($T=303$; $p\leq 0,001$).

Зафіксовані статистично значущі відмінності щодо підвищення показників особистісного потенціалу учасників проєкту: самоповаги ($T=98$; $p\leq 0,045$), асертивності ($T=212,5$; $p\leq 0,05$), здатності до самовизначення ($T=314$; $p\leq 0,05$), самоорганізації ($T=337$; $p\leq 0,05$) та емоційної стабільності ($T=289$; $p\leq 0,05$).

Відбулися позитивні зсуви у функціональних конструктах комплексних інтерсуб'єктних умінь учасників експериментальної групи: відкритості досвіду ($T=212$; $p\leq 0,05$), цілеспрямованості ($T=228$; $p\leq 0,05$), організованості ($T=272$; $p\leq 0,05$), мотивованості ($T=314$; $p\leq 0,05$), самоорганізації ($T=301$; $p\leq 0,05$), що сприяло підвищенню їх соціальної компетентності у порівнянні з показниками діагностичного зрізу.

Розроблений програмно-цільовий проєкт психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді вплинув на переоцінку та позитивні зрушення учасників експериментальної групи за параметрами соціальної емпатії ($T=407$; $p\leq 0,05$), альтероцентричної орієнтації, толерантності ($T=371$; $p\leq 0,05$), соціального інтелекту ($T=287$; $p\leq 0,05$), рольової гнучкості ($T=202$; $p\leq 0,05$), відповідальності ($T=346$; $p\leq 0,05$).

Встановлено, що більш виражені позитивні зміни зафіксовано у вибірці студентської молоді.

Отже, ефективність впровадження програмно-цільового проекту психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі є експериментально доведеною, а запропонований проект може бути рекомендований до практичного застосування.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення та нове розв'язання проблеми визначення психологічних основ соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму. Запропонована концепція дослідження забезпечила можливість системного розкриття психологічних основ соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі з урахуванням онто- та соціогенези. Узагальнення отриманих у дисертаційному дослідженні результатів дозволило зробити такі висновки.

1. Проведено теоретико-методологічний аналіз підходів до вивчення змісту, структури та функцій соціальної компетентності молоді у науковому просторі. Показано, що соціальна компетентність переважно трактується як багаторівневе особистісне утворення, яке формується протягом життя людини, та зміст якого змінюється з урахуванням характеру вимог, що висувуються до її соціальних ролей, особливостей вітагенного досвіду, віку тощо.

Узагальнено, що соціальну компетентність молоді слід розглядати як інтегративну соціальну якість особистості, що включає ціннісно-смісловне розуміння соціальної дійсності, конкретне соціальне знання про норми реципрокності (взаємності), як керівництво до дії, та вміння соціальної взаємодії у різних соціальних ситуаціях, суб'єктну здатність до самовизначення, самоуправління і нормотворчості, уміння втілювати соціальні технології в основних сферах життєдіяльності (у системі соціальних інститутів, норм і відносин), згідно з належним рівнем культури, моральності та права; це вміння, навички та здібності, що формуються у процесі соціалізації і дозволяють молоді успішно адаптуватися у соціальному середовищі та ефективно взаємодіяти із соціальним оточенням на основі знання загальнолюдських цінностей, національних звичаїв, традицій у різних галузях і сферах соціального життя, а також рольових вимог і очікувань на основі сприйняття себе як соціального суб'єкта.

Показано, що основу пропонованої у дослідженні структури соціальної компетентності молоді становить її узагальнений компонентний склад, що містить когнітивну, аксіологічну, мотиваційну, поведінкову, емоційно-вольову, рефлексивну складові, які загалом виконують функції соціальної орієнтації, адаптації, інтеграції загально-соціального та особистого досвіду.

2. Здійснено концептуалізацію проблеми дослідження соціальної компетентності молоді через розкриття специфіки взаємовпливу

психологічних вимірів соціальної компетентності і викликів трансформаційного соціуму, актуалізацію гендерної проблематики та висвітлення світоглядних, ціннісних і соціокультурних трансформацій у векторі розвитку соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін сучасного соціуму. Наголошено, що соціальна компетентність є операційно оформлена соціальна (життєва, екзистенційна) методологія особистості. У ній вирішальною виступає методологія у сфері цінностей та знань, антропології, психології, соціології тощо. Її відмінна риса – синтез цінностей і технологій. У структурі особистості ця компетентність займає середній рівень, пов'язуючи верхній, духовно-теоретичний, з нижнім, практико-функціональним, що безпосередньо обслуговує повсякденне життя. Без цього середнього рівня верхній стає абстрактним, відірваним від соціальної дійсності, а нижній – ціннісно та методологічно незрілим. Крім того, соціальна компетентність пов'язана з дією, з переведенням цінностей та знань у вольовий процес самовизначення та практико-орієнтованої діяльності молоді людини. Тому у розвитку соціальної компетентності молоді особливе значення має воля, тобто здатність молоді людини усвідомлено і продуктивно діяти у просоціальному векторі відповідно до цінностей-сміслів і знань (зокрема, про побудову та функціонування соціальних інститутів суспільства, соціальні структури та процеси тощо). Підкреслено, що розвиток соціальної компетентності молоді є одним із найважливіших чинників ефективної реалізації її власних життєвих планів та стратегій, а, загалом, й успішності процесів соціальної адаптації та соціалізації. Зазначено, що соціальна компетентність має ситуативну і вибіркочку форми прояву, тому серед її характерних ознак виокремлено диференційованість і гнучкість, значущість яких підвищується в умовах трансформаційних змін сучасного соціуму.

3. Виявлено показники соціальної компетентності молоді та проведено їх диференціацію за структурними складовими цього конструкту у трансформаційному соціумі: когнітивною (знання власних особистісних резервів, знання норм і правил взаємодії у соціумі, диференціація соціальних сценаріїв); аксіологічною (ціннісно-сміслові ставлення до навчання і пізнання, переважання просоціальних ціннісних орієнтацій); мотиваційною (сформованість мотивації досягнення, побудова часової перспективи, цілепокладання); поведінковою (сформованість комунікативних умінь та навичок конструктивної соціальної взаємодії, володіння ефективними засобами організації своєї поведінки та стилями спілкування); емоційно-вольовою (емпатія, прийняття цінностей Я та Інший, розвиток вольових якостей, самостійності, самоконтроль та саморегуляція поведінки); рефлексивною (високий рівень рефлексії і відповідальності, адекватна самооцінка, узгоджена з рівнем домагань, сформованість навичок подолання труднощів, самоповага і самоприйняття).

Показано, що підсумковим показником соціальної компетентності є соціальна синергія вміння молодого людини узгоджувати особисті та суспільні інтереси, кооперувати особисті зусилля із зусиллями інших, співпрацювати у просоціальному векторі життєздійснення.

4. Визначено психологічну специфіку соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму, пов'язану з її рівнями (індивідуально-особистісним, соціальним, діяльнісно-прогностичним).

По-перше, це специфіка, що пов'язана з тілесним та духовним життям молодого людини. Вона включає вміння самостійно будувати ієрархію цінностей, мислити доказово, послідовно та систематично, володіти технікою вираження думки; передбачає психічне самоуправління, володіння здоров'язберігаючими технологіями, психосексуальну грамотність. Така специфіка загалом включає особистісно-розвивальні технології, які підтримують та розвивають тілесні і духовні сили молодого людини.

По-друге, це специфіка, що пов'язана з життєздійсненням молодого людини у суспільному життєвому просторі, у системі соціальних інститутів і відносин. Такий зміст трансуб'єктивний, надіндивідуальний; він передбачає розуміння своєрідності соціальної реальності, цільове призначення соціальних інститутів, головних сфер суспільства, ціннісних основ буття людини, сім'ї, колективу, праці та власності, професії; вміння втілювати комунікативні, економічні, правові та інші технології у суспільному житті. Якщо психологічна специфіка першого рівня пов'язана з внутрішнім досвідом, то зміст другого рівня – з досвідом зовнішнім.

По-третє, це специфіка, що зумовлена розгортанням життєдіяльності молодого людини у часі: вміння проектувати сценарій власного життя і планувати свій життєвий шлях. Зміст діяльнісно-прогностичного рівня включає знання про особливості, переваги та недоліки основних періодів життя людини. Він дозволяє зрозуміти молоді свої соціально-антропологічні «координати» та свої можливості, об'єднати цінності та знання у проект власного життя, оформити смислову життєву спрямованість та усвідомити себе відповідальним творцем своєї долі, осягнути своє життя у динаміці.

5. Розкрито змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації програмно-цільового проекту психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі, завданнями якого виступали виявлення та розвиток особистісних можливостей учасників проекту, що виражаються у ставленні до самостійності, самореалізації, власної життєвої позиції та соціальної активності; усвідомлення та прийняття соціальних норм, що відповідає включенню до образу Я такої якості, як відповідальність; розвиток критичності при оцінюванні себе та поведінки оточуючих; створення умов для розширення соціальних зв'язків, освоєння нових соціальних ролей, що сприяють самопізнанню і пізнанню оточуючих та особистісному

самовизначенню; підвищення низки показників самоставлення, таких як самоповага, відчуття сили Я, стійкість і завзятість у досягненні цілей, прагнення до подолання труднощів, оволодіння вміннями рефлексії та ін. Серед провідних принципів, задіяних у побудові та реалізації програмно-цільового проєкту були задіяні принципи цілеспрямованості, варіативності та динамічності, принцип оптимального вибору видів та організаційних форм діяльності, принцип взаємного збагачення учасників, змістовного розподілу дій та принцип систематичності, що слугували підставою для визначення психологічних умов ефективного використання різних форм та методів роботи з оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності учасників програмно-цільового проєкту.

6. Проведено оцінку ефективності впровадження програмно-цільового проєкту психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму. Констатовано, що формувальні впливи з реалізації зазначеного проєкту сприяли оптимізації комунікативного потенціалу молоді та успішності міжособистісного спілкування. Виявлено значущі позитивні зміни за загальним індексом сформованості соціальних умінь, що виражає загальну оцінку соціальної ефективності молоді. Зафіксовано підвищення показників соціального потенціалу молоді щодо здатності до співробітництва, організаторської діяльності, конструктивного регулювання конфліктів та інших складних форм соціальної взаємодії. Значущими є позитивні зміни індексу актуального розвитку, сформованості соціальних навичок і мотивації досягнення, а також загальної самоефективності. Відбулася позитивна динаміка параметрів особистісного потенціалу молоді: за показниками самоповаги, асертивності, здатності до самовизначення, самоорганізації та емоційної стабільності. Відстежено позитивні зсуви у функціональних конструктах комплексних інтерсуб'єктних умінь: відкритості досвіду, цілеспрямованості, організованості, мотивованості, самоорганізації, що сприяло підвищенню коефіцієнту соціальної компетентності молоді та соціальної установки на результат.

Розроблений програмно-цільовий проєкт позитивно вплинув на зрушення за параметрами соціальної емпатії, альтероцентричної орієнтації, толерантності, соціального інтелекту, рольової гнучкості та відповідальності, що підтверджує його ефективність у забезпеченні оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму. Встановлено, що більш виражені позитивні зміни зафіксовано у вибірці студентської молоді.

Перспективи подальшого дослідження. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів вивчення проблеми соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму. Перспективи подальшого дослідження полягають у вивченні динаміки і спрямованості процесу розвитку

соціальної компетентності особистості у віковому і гендерному вимірах. Важливим напрямом подальших досліджень вбачаємо вивчення особливостей процесу розвитку соціальної компетентності у осіб з особливими потребами та у осіб, які перебувають в особливих умовах життєдіяльності. Як продовження роботи можна транслювати описаний досвід психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді на інші (крім соціономічного) профілі навчання. Серед перспективних напрямів подальших досліджень даної проблеми вважаємо також розробку обґрунтованої загальнодержавної системи підготовки психологів, соціальних працівників, викладачів та інших фахівців, що мають працювати з молоддю, яка потребує розвитку власної соціальної компетентності у трансформаційному соціумі.

Список опублікованих наукових праць за темою дисертації:

1. Монографії:

1.1. Боярин Л.В. Соціальна компетентність молоді в умовах трансформаційного соціуму: психологічний вимір: монографія. К.: ПВТП «LAT&K», 2024. 303 с. ISBN 978-617-7699-67-4

2. Статті у наукових фахових виданнях:

2.1. Боярин Л.В. Соціально-психологічні особливості ціннісних орієнтацій старшокласників в аспекті проблеми готовності до майбутнього батьківства. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2015. № 2 (37). Т. 1. С. 37-43.

<http://tppjournal.com.ua/n2y2k15.html>

2.2. Боярин Л.В., Бохонкова Ю.О., Завацька Н.Є., Хунов Ю.А. Соціально-психологічні особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді та її адаптації до волонтерської діяльності. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2015. № 2 (37). Т. 2. С. 52-58. *(Особистий внесок авторки полягає у розкритті впливу ціннісних орієнтацій студентської молоді на її соціальну компетентність)*.

http://tppjournal.com.ua/n37y2k15_tom_2.html

2.3. Боярин Л.В. Деякі соціально-психологічні особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді та їх прояв у волонтерській діяльності. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2015. № 2 (37). Т. 3. С. 43-50.

http://tppjournal.com.ua/n37y2k15_tom_3.html

2.4. Боярин Л.В., Завацький Ю.А. Деякі аспекти феномена суб'єктивного благополуччя особистості та причин його виникнення. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2015. № 3 (38). Т. 1. С. 71-81. *(Особистий внесок авторки полягає у визначенні особливостей суб'єктивного благополуччя особистості у контексті її соціальної компетентності)*.

<http://tppjournal.com.ua/n3y2k15.html>

2.5. Боярин Л.В. Становлення та затвердження поняття посттравматичного стресового розладу: теоретичний аспект. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2015. № 3 (38). Т. 2. С. 65-72.

http://tppjournal.com.ua/n38y2k1_tom_2.html

2.6. Боярин Л.В., Завацька Н.Є. Сучасні підходи до формування стилю управління керівника освітньої галузі в системі післядипломної освіти. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2016. № 2 (40). С. 23-32. (*Особистий внесок авторки полягає у розкритті впливу соціальної компетентності на стиль управлінської діяльності особистості*).

<http://tppjournal.com.ua/n2y2k16.html>

2.7. Боярин Л.В. Сутність та компонентний склад структури соціальної компетентності молоді. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. К.; Ніжин: ПП Лисенко, 2017. Т. IX, Вип. 10. С. 401-411.

<http://appspsychology.org.ua/index.php/ua/arkhiv-vydannia/tom-9/vipusk-10-2017>

<http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v9/i10/45.pdf>

2.8. Тоба М.В., Жигаренко І.Є., Боярин Л.В. До вивчення проблеми соціально-психологічної адаптації у науковій літературі. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2017. № 1 (42). Т. 1. С. 252-262. (*Особистий внесок авторки полягає у з'ясуванні взаємозв'язку соціально-психологічної адаптації особистості та її соціальної компетентності*).

<http://tppjournal.com.ua/n1y2k17.html>

2.9. Боярин Л.В., Завацький Ю.А., Михайлишин У.Б., Жигаренко І.Є. Соціально-психологічні особливості ціннісних орієнтацій особистості в аспекті прояву брехливості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2017. № 2 (43). С. 36-44. (*Особистий внесок авторки полягає у визначенні впливу брехливості на соціальну компетентність молоді*).

<http://tppjournal.com.ua/n2y2k17.html>

2.10. Боярин Л.В., Жигаренко І.Є., Завацька Н.Є., Тоба М.В., Шаповалова В.А. Теоретичний аналіз вивчення проблеми соціальної та комунікативної компетентності молоді в міжособистісному спілкуванні. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2017. № 3 (44). Т. 2. С. 22-30. (*Особистий внесок авторки полягає у розкритті особливостей соціальної компетентності молоді у міжособистісному спілкуванні*).

http://tppjournal.com.ua/n3y2k17_tom_2.html

2.11. Боярин Л.В., Добровольська Н.А. Соціально-психологічні особливості самообмеження особистості: інтернальний та екстернальний виміри. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2018. № 1 (45). С. 355-342. (Особистий внесок авторки полягає у розкритті впливу самообмеження молоді на розвиток її соціальної компетентності).

<http://tppjournal.com.ua/n1v2k18.html>

2.12. Боярин Л.В. Соціально-психологічні умови розвитку соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. К.; Ніжин: ПП Лисенко, 2018. Т. IX, Вип. 11. С. 558-568.

<http://appspsychology.org.ua/index.php/ua/arkhiv-vydannia/tom-9/vipusk-11-2018>

<http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v9/i11/55.pdf>

2.13. Боярин Л.В., Піддубняк С.В., Петрашевич С.М. Ресоціалізація і корекція поведінки депривованої особистості з дистантної сім'ї. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2018. № 2 (46). С. 41-49. (Особистий внесок авторки полягає у з'ясуванні специфіки соціальної компетентності у депривованої особистості).

<http://tppjournal.com.ua/n2y2k18.html>

2.14. Боярин Л.В., Завацький Ю.А., Смирнова О.О., Тоба М.В., Шаповалова В.А. Соціально-психологічна специфіка комунікативної компетентності майбутніх фахівців медичної галузі. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2018. № 3 (47). Т. 1. С. 60-67. (Особистий внесок авторки полягає у визначенні особливостей взаємозв'язку комунікативної та соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічного профілю).

<http://tppjournal.com.ua/n47y2k18.html>

2.15. Чала Т.І., Журба А.М., Боярин Л.В. Взаємозв'язок адиктивної поведінки з емоційною стійкістю у неповнолітніх. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2018. № 3 (47). Т. 2. С. 205-211. (Особистий внесок авторки полягає у з'ясуванні впливу адиктивної поведінки на розвиток соціальної компетентності молоді).

http://tppjournal.com.ua/n47y2k18_tom_2.html

2.16. Боярин Л.В. Соціально-психологічні особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді та їх вплив на формування здоров'язбережувальної компетентності. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету*

імені Володимира Даля. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. № 2 (49). С. 31-41.

<http://tppjournal.com.ua/n49y2k19.html>

2.17. Боярин Л.В., Завацька Н.Є. Проблема соціально-психологічної адаптації іноземних студентів до умов освітнього середовища закладу вищої освіти. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. № 3 (50). Т. 2. С. 243-255. (Особистий внесок авторки полягає у розкритті впливу соціальної компетентності студентської молоді на процес її соціально-психологічної адаптації).

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2019-50-3-2-243-255>

http://tppjournal.com.ua/n50y2k19_tom_2.html

2.18. Боярин Л.В. Соціально-психологічні та вікові аспекти динаміки розвитку соціальної компетентності молоді. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. К.; Ніжин: ПП Лисенко, 2019. Т. IX, Вип. 12. С. 537-549.

<http://appspsychology.org.ua/index.php/ua/arkhiv-vydannia/tom-9/vipusk-12-2019>

<http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v9/i12/53.pdf>

2.19. Боярин Л.В., Процюк В.М. До питання соціально-психологічної специфіки формування музичної культури випускників коледжу мистецтв засобами українського фольклору. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. № 3 (50). Т. 3. С. 349-361. (Особистий внесок авторки полягає у розкритті соціально-психологічної специфіки формування музичної культури молоді у розвитку її соціальної компетентності).

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2019-50-3-3-349-361>

http://tppjournal.com.ua/n50y2k19_tom_3.html

2.20. Завацька Н.Є., Попович І.С., Боярин Л.В., Данко Д.В., Піддубняк С.В. Засоби соціально-психологічної корекції суїцидонебезпечних станів особистості та її саморегуляції у міжособистісних конфліктах. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2020. № 1 (51). С. 111-118. (Особистий внесок авторки полягає у з'ясуванні впливу соціальної компетентності молоді на процес її саморегуляції у міжособистісних конфліктах).

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2020-51-1-111-118>

<http://tppjournal.com.ua/n51y2k20a8.html>

2.21. Boyarin L.V., Zavatska N.Ye., Blyskun O.O., Buchko T.M. Socio-psychological features of young people's sensational orientations and its adaptation to management activity. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля,

2021. № 3 (56). Т. 1. С. 70-77. *(Особистий внесок авторки полягає у розкритті взаємодії смисложиттєвих орієнтацій молоді та її соціальної компетентності).*

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2021-56-3-1-70-77>

<http://tppjournal.com.ua/n56y2k21a6.html>

2.22. Melnyk O., Petryk O., Lysohor L., Pavlyk O., Boiaryn L., Tykhonova S. Current Approaches to Organizing the Educational Process in School: a Neuroscientific Approach. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2022. Vol. 13. P. 01-21. **(Web of Science Core Collection)**. *(Особистий внесок авторки полягає у задіянні нейронаукового підходу до процесу розвитку соціальної компетентності учнівської молоді).*

<https://doi.org/10.18662/brain/13.1Sup1/299>

2.23. Boyarin L.V., Zavatskyi Yu.A., Zavatska N.Ye., Pobokina H.M., Fedorova O.V., Omelianiuk S.M. Socio-psychological characteristics of self-fulfillment of youth and its resilience: internal and external dimensions. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2022. № 2 (58). С. 18-28. *(Особистий внесок авторки полягає у з'ясуванні ролі соціальної компетентності молоді у її самореалізації в умовах трансформаційних змін соціуму).*

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2022-58-2-18-28>

http://tppjournal.com.ua/n58y2k22_a2.html

2.24. Yadlovska O., Formaniuk Y., Chystovska Y., Nikolaiev L., Boiaryn L., Mateiko N. Neuropsychological Preventive Treatment of Emotional Burnout among University Students. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2022. Vol. 13 (1). P. 188-201. **(Web of Science Core Collection)**. *(Особистий внесок авторки полягає у розкритті місця соціальної компетентності у профілактиці емоційного вигорання у студентської молоді).*

<https://doi.org/10.18662/brain/13.1/276>

2.25. Plokhikh V., Popovych I., Koval I., Stepanenko L., Nosov P., Zinchenko S., Boiaryn L., Zavatskyi V. Anticipatory Resource of Temporary Regulation of Sensorimotor Action. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2022. Vol. 13(2). P. 01-21. **(Web of Science Core Collection)**. *(Особистий внесок авторки полягає у визначенні впливу антиципаційного ресурсу на розвиток соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі).*

<https://doi.org/10.18662/brain/13.2/328>

2.26. Piechka L., Voloshyn S., Muliar N., Turbar T., Boiaryn L., Vlasenko O. Neuropsychological Approach in Teaching Children in the Context of Partnership Pedagogy as a Key Component of NUS. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2022. Vol. 13. No. 1Sup1. P. 67-79. **(Web of Science Core Collection)**. *(Особистий внесок авторки полягає у розкритті специфіки застосування нейрпсихологічного підходу у програмах розвитку соціальної компетентності учнівської молоді).*

<https://doi.org/10.18662/brain/13.1Sup1/303>

2.27. Смирнова О.О., Завацька Н.Є., Круглов К.О., Блискун О.О., Боярин Л.В., Бровендер О.О. Емоційна експресивність та асертивність в структурі комунікативної компетентності особистості лідера. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2023. № 1 (60). С. 141-151. (Особистий внесок авторки полягає у вивченні ролі асертивності в процесі розвитку комунікативної компетентності особистості молодого лідера).

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2023-60-1-141-151>

<http://tppjournal.com.ua/n60y2k23a12.html>

2.28. Боярин Л.В., Завацька Н.Є., Вишнеvsька О.П., Федорова О.В., Жигаренко І.Є., Завацький В.Ю. Розвиток соціальної компетентності особистості при відхиленнях у поведінці. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2023. № 2 (61). С. 163-173. (Особистий внесок авторки полягає у з'ясуванні впливу соціальної некомпетентності молоді на розвиток відхиленн у її поведінці).

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2023-61-2-163-173>

<http://tppjournal.com.ua/n61y2k23a13.html>

2.29. Borysiuk A.S., Zavatskyi Yu.A., Toba M.V., Zavatskyi V.Yu., Boyarin L.V. Psychology of human health: to stating the problem in the coordinates of modern paradigms. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2023. № 3 (62). Т. 2. С. 5-14. (Особистий внесок авторки полягає у вивченні проблеми здоров'язбереження молоді у векторі розвитку її соціальної компетентності в період трансформаційних змін соціуму).

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2023-62-3-2-5-14>

http://tppjournal.com.ua/n62y2k23_tom_2_a1.html

2.30. Боярин Л.В., Завацька Н.Є., Борисюк А.С., Новацький В.Р. Соціально-психологічна корекція прояву когнітивних стилів та емоційно-вольової сфери підлітків в умовах дистанціювання батьків. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2024. № 1 (63). С. 58-67. (Особистий внесок авторки полягає у розкритті взаємозв'язку емоційно-вольової сфери учнівської молоді з її соціальною компетентністю).

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2024-63-1-58-67>

<http://tppjournal.com.ua/n63y2k24a6.html>

2.31. Yaremchuk N., Sirant N., Lozynska S., Zavatska N., Boiaryn L. Life tasks and value orientations of future teachers under conditions of a digital educational environment. *Amazonia Investiga*. 2024. № 13 (75). P. 156-166. (Web of Science Core Collection). (Особистий внесок авторки полягає у визначенні впливу ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців-гуманітаріїв на рівень їх соціальної компетентності).

<https://doi.org/10.34069/AI/2024.75.03.13>

2.32. Черновська Л.В. Проблеми взаємодії та спілкування серед молоді у векторі розвитку її соціальної компетентності і міжкультурної адаптації. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2024. № 2 (64). С. 104-117.

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2024-64-2-5-104-117>

<http://tppjournal.com.ua/n64y2k24a9.html>

3. *Статті у матеріалах науково-практичних конференцій та інших виданнях:*

3.1. Боярин Л.В. Структура соціальної компетентності особистості. *Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність: зб. наук. статей за матеріалами IX Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Мелітополь, 18-19 вересня 2014 р.) / за заг. ред. А.А. Ткача, М.М. Радевої. Мелітополь: МІДМУ «КІПУ», 2014. С. 173-174.

3.2. Боярин Л.В. Соціально-психологічна характеристика та специфіка формування соціальної компетентності молоді у дистантній сім'ї. *Актуальні питання соціальної та практичної психології у координатах сучасних парадигм: зб. наук. статей за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Северодонецьк, 23-24 січня 2015 р.). Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2015. С. 20-22.

3.3. Боярин Л.В. Проблема оволодіння гендерними ролями у підлітковому віці. *Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства: зб. наук. статей за матеріалами XII науково-практичної конференції (з міжнародною участю)* (м. Северодонецьк, 16-17 квітня 2015 р.). Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2015. С. 12-14.

3.4. Боярин Л.В. Конфлікти та шляхи їх вирішення у педагогічному середовищі: підвищення соціальної компетентності. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри: зб. наук. статей за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених, аспірантів і студентів* (м. Київ, м. Северодонецьк, 24-25 листопада 2016 р.). Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2016. С. 43-44.

3.5. Боярин Л.В. Соціальна компетентність у стратегії розвитку гуманітарної освіти молоді. *Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти: зб. наук. статей за матеріалами XVII Міжнародної науково-практичної конференції* (Монреаль, 30-31 грудня 2018 р.). Монреаль: СРМ «ASF», 2018. С. 119-120.

3.6. Боярин Л.В. Психотерапія посттравматичних стресових розладів методом гештальт-терапії. *Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства: зб. наук. статей за матеріалами XIV Всеукраїнської науково-практичної веб-конференції (з міжнародною участю)* (м. Северодонецьк, 10 квітня 2020 р.). Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2020. С. 33-35.

3.7. Боярин Л.В. Зміст, критерії та емпіричні показники соціальної компетентності молоді. *Labyrinths of Reality: Collection of scientific works based on materials of the VIII International scientific and practical conference* (Montreal, April 29-30, 2020) / edited by M.A. Zhurba. Montreal: CPM «ASF», 2020. Issue 3 (8). P. 120-122.

3.8. Білянін Г.І., Боярин Л.В. Питання соціально-психологічної адаптації учнівської молоді у період дистанційної освіти. *Нова українська школа як простір формування ключових компетентностей учасників освітнього процесу: зб. наук. статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Чернівці, 3 грудня 2020 р.). Чернівці: ППОЧО, 2020. С. 202-205. (Особистий внесок авторки полягає у визначенні особливостей розвитку соціальної компетентності учнівської молоді в умовах дистанційного навчання).

3.9. Боярин Л.В. Розвиток соціальної компетентності учнів підліткового віку в умовах становлення Нової української школи. *Методологія та етапи дослідно-експериментальної роботи. Удосконалення професійної компетентності педагогічних працівників в умовах реформування змісту освіти: зб. наук. статей у рамках реалізації науково-дослідницької проблеми Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області упродовж 2015-2020 рр.* Чернівці: Технодрук, 2021. С. 58-66.

3.10. Боярин А., Боярин Л. Деякі питання соціально-психологічної адаптації учня у період дистанційної освіти. *Проблеми десоціалізації та реадaptaції. Науковий простір студента: пошуки і знахідки: зб. наук. статей за матеріалами VII Всеукраїнської науково-практичної студентської інтернет-конференції* (м. Київ, 24 березня 2021 р.). К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. Ч. 1. С. 16-20. (Особистий внесок авторки полягає у визначенні специфіки взаємовпливу соціально-психологічної адаптації та соціальної компетентності учнівської молоді).

3.11. Боярин Л.В., Піцик О.В. Всесвітньо відомий науковець-геній з Буковини: австрійський та американський психолог Вільгельм Райх. *Покликання служити науці і людям: зб. наук. статей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Чернівці, 11 червня 2021 р.). Чернівці: Технодрук, 2021. С. 232-237. (Особистий внесок авторки полягає у розкритті поглядів Вільгельма Райха у векторі підвищення соціальної компетентності особистості в різних життєвих сферах).

3.12. Поляк О.В., Боярин Л.В. Універсальний дизайн закладів післядипломної педагогічної освіти засобами PR-менеджменту. *Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень: зб. наук. статей за матеріалами II Міжнародної наукової конференції* (м. Київ, 27 серпня 2021 р.). Вінниця: Європейська наукова платформа, 2021. С. 218-221. (Особистий внесок авторки полягає у з'ясуванні можливостей застосування засобів PR-менеджменту у підвищенні соціальної компетентності особистості).

3.13. Боярин Л.В. Десоціалізація та реадaptaція як ключові фактори соціалізації учня у період змішаної форми навчання. *Особистість у життєвих ситуаціях: світові тенденції й національні особливості: зб. наук.*

статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Особистість у життєвих ситуаціях: світові тенденції та національні особливості» (PLSWTNP) (м. Київ, 05 листопада 2021 р.). К.: ТОВ «Про формат», 2021. С. 16-19.

3.14. Боярин Л.В., Поляк О.В. Методологія та етапи дослідно-експериментальної роботи щодо розвитку соціальної компетентності учнів підліткового віку в умовах становлення Нової української школи. *Соціально-психологічні проблеми трансформації сучасного суспільства: зб. наук. статей за матеріалами XVI науково-практична конференція з проблем вищої освіти (з міжнародною участю)* (м. Северодонецьк, 12 листопада 2021 р.). Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2021. С. 34-36. *(Особистий внесок авторки полягає у розкритті специфіки розвитку соціальної компетентності учнівської молоді в умовах трансформаційних перетворень у соціумі).*

3.15. Боярин Л.В. Сутність, складові та процес формування соціальної компетентності сучасної особистості. *Сучасні стратегії, цінності й пріоритети дошкільної та початкової освіти: зб. наук. статей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 24 листопада 2021 р.). Дніпро: КЗВО «ДАНО» ДОР», 2021. С. 11-13.

3.16. Боярин Л.В. Особливості психологічного супроводу STEAM-освіти. *Методична система навчання основам технології та робототехніки як складової STEM-освіти: зб. наук. статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Чернівці, 25 листопада 2021 р.). Чернівці: Технодрук, 2021. С. 43-45.

3.17. Боярин Л.В., Циганок Д.М., Мельник А.В. Вплив ціннісних орієнтацій молоді на формування соціальної та здоров'язбережувальної компетентностей. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри: зб. наук. статей за матеріалами VIII Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професора Ващенко Ірини Володимирівни* (м. Северодонецьк, 27-28 грудня 2021 р.). К.: ПВТП «LAT&K», 2021. Ч. II. С. 14-17. *(Особистий внесок авторки полягає у визначенні впливу ціннісних орієнтацій молоді на формування соціальної компетентності).*

3.18. Білоусенко М.В., Білецький П.С., Боярин Л.В. Патогенез та психопрофілактика неврозів в умовах трансформаційних змін соціуму. *Актуальні питання здоров'язбереження у координатах сучасних парадигм: зб. наук. статей за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Северодонецьк, 29-30 грудня 2021 р.). К.: ПВТП «LAT&K», 2021. С. 7-9. *(Особистий внесок авторки полягає у розкритті підходів до вивчення проблеми життєздійснення молоді в умовах сучасного соціуму та його трансформації).*

3.19. Боярин Л.В. Рекомендації щодо підтримки та роботи із втратою. *Ефективні технології психологічного та соціально-педагогічного супроводу в Новій українській школі у період війни: зб. наук. статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції для фахівців психологічної служби системи освіти* (Чернівці-Київ-Ужгород, 20 квітня 2022 р.). Чернівці: Український науково-методичний центр практичної

психології та соціальної роботи НАПН України, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, 2022. С. 53-56.

3.20. Бобик В.В., Боярин Л.В. Використання засобами масової інформації гендерних стереотипів та їх вплив на сучасне суспільство. *Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства: зб. наук. статей за матеріалами XV Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю)* (м. Дніпро, 24 червня 2022 р.). Дніпро: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2022. С. 14-16. *(Особистий внесок авторки полягає у з'ясуванні впливу гендерних стереотипів на розвиток соціальної компетентності молоді людини).*

3.21. Боярин Л.В. Десоціалізація та реадаптація як надважливі і ключові фактори соціалізації учня у період змішаної форми навчання. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві: зб. наук. статей за матеріалами VII Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Львів, 28 жовтня 2022 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 47-50.

3.22. Boyaryn L., Zavatska N. Socio-Psychological Components of Success of Personality Life Choice. *Особистість у кризових умовах сучасності: психологічні виклики: зб. наук. статей за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Івано-Франківськ, 3 березня 2023 р.). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. С. 35-41. *(Особистий внесок авторки полягає у розкритті ролі соціальної компетентності молоді у здійсненні успішності нею життєвого вибору).*

3.23. Боярин Л.В. Актуальність проблеми розвитку соціальної компетентності особистості. *Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства: зб. наук. статей за матеріалами XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю)* (м. Київ, 12 квітня 2024 р.). К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2024. С. 65-68.

АНОТАЦІЇ

Черновська Л.В. Психологія соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля МОН України. – Київ, 2024.

Дисертацію присвячено вивченню психологічних основ соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму.

Здійснено концептуалізацію проблеми дослідження соціальної компетентності молоді через розкриття специфіки взаємовпливу психологічних вимірів соціальної компетентності молоді і сучасних викликів трансформаційного соціуму, актуалізацію гендерної проблематики та

висвітлення світоглядних, ціннісних і соціокультурних трансформацій у векторі розвитку соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму. Виокремлено структурні складові соціальної компетентності молоді (парціальні компетентності): комунікативну, громадянську, соціальної взаємодії, культурно-дозвіллеву, здоров'язбережувальну, кожна з яких включає когнітивний, аксіологічний, мотиваційний, поведінковий, емоційно-вольовий, рефлексивний компоненти, та розкрито особливості їх поєднання, що забезпечують успішність процесу соціалізації молоді, зокрема у вигляді продуктивного виконання нею соціальних ролей та функцій соціальної орієнтації, адаптації, інтеграції загально-соціального й особистого досвіду. Визначено соціально-психологічні і вікові аспекти динаміки розвитку соціальної компетентності молоді в умовах трансформаційних змін соціуму. Виявлено показники соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі та проведено їх диференціацію за виокремленими структурними складовими цього конструкту. З'ясовано психологічну специфіку соціальної компетентності молоді, пов'язану з особливостями функціонування її структурних складових та рівнями прояву (індивідуально-особистісним, соціальним, діяльнісно-прогностичним) в умовах трансформаційних змін соціуму; розроблено модель процесу розвитку соціальної компетентності молоді із визначенням його мети, завдань, принципів, компонентів, умов та результатів у трансформаційному соціумі.

Розкрито змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації програмно-цільового проекту психологічного забезпечення оптимізації процесу розвитку соціальної компетентності молоді у трансформаційному соціумі та доведено його ефективність.

***Ключові слова:** молодь, соціальна компетентність, структура соціальної компетентності молоді, процес розвитку соціальної компетентності молоді, трансформаційний соціум.*

Chernovska L.V. Psychology of Social Competence in Youth Amid Transformational Changes in Society. – Qualification scholarly work published as manuscript.

Dissertation for the degree of doctor of psychological sciences, speciality, 19.00.05 – social psychology, psychology of social work. Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University Ministry of Education of Ukraine. – Kyiv, 2024.

The dissertation explores the psychological foundations of social competence in youth within the context of societal transformational changes.

The study conceptualizes the issue by examining the mutual influence between the psychological dimensions of youth social competence and the challenges posed by a transforming society. It also highlights the importance of gender issues and the ideological, value-based, and socio-cultural transformations shaping the

development of social competence. The research identifies the structural components of youth social competence, referred to as partial competencies, including communicative, civic, social interaction, and health-preserving competencies. Each of these components incorporates cognitive, axiological, motivational, behavioral, emotional-volitional, and reflexive elements. The study uncovers the features that promote successful socialization in youth, including the effective performance of social roles and functions that facilitate orientation, adaptation, and the integration of both general social and personal experiences. The dynamics of social competence development in youth are analyzed through social, psychological, and age-related lenses. Key indicators of youth social competence in a transformational society are identified and categorized according to the structural components of the construct. The research further elucidates the psychological characteristics of youth social competence, highlighting the functioning of its structural components and levels of manifestation (individual-personal, social, and activity-prognostic) within the context of societal transformations. A comprehensive model for the development of youth social competence is presented, detailing its goals, objectives, principles, components, conditions, and outcomes in a transformational society.

The dissertation outlines the content and procedural basis for designing and implementing a program-targeted psychological support project. This project aims to optimize the development of youth social competence, and its effectiveness has been empirically validated.

The findings indicate that the formative interventions implemented through the project significantly enhanced the communicative potential of youth, improving their interpersonal communication skills. Notable positive changes were observed in the overall index of social skill formation, reflecting an improved general assessment of social effectiveness. Key improvements were recorded in the social potential of youth, particularly in their abilities to cooperate, organize, constructively manage conflicts, and engage in other complex forms of social interaction. Significant progress was also noted in the index of actual development, with marked improvements in social skills, achievement motivation, and overall self-efficacy. Additionally, positive changes were identified in parameters related to personal potential, including self-esteem, assertiveness, self-determination, self-organization, and emotional stability. The study also highlighted advancements in functional constructs associated with complex intersubjective skills. These improvements contributed to a substantial increase in the social competence coefficient and a strengthened social orientation toward achieving results. These findings confirm the project's effectiveness in fostering the optimization of youth social competence development under the dynamic conditions of societal transformation.

Key words: *youth, social competence, structure of youth social competence of, development of youth social competence, transformational society.*

Підписано до друку 20.11.2024 р.
ф. 60x90/16, ум. др. арк. 1,9
Зам. 20/11/24-101/2, накл. 100 пр.
Друкарня Принт Квік
м. Київ, вул. Леонтовича 9, оф. 65
т. (044) 235-0009, 235-7528
printquick@ukr.net